

ДО ПИТАННЯ ПРО СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ЯК СКЛАДОВУ ПРЕДМЕТА ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА

TO THE ISSUE ON PUBLIC RELATIONSHIP TO RESTORATION THE LAND AS A CONSTITUENT OF THE SUBJECT OF LAND LAW

Лісова Т.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри земельного та аграрного права*

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена теоретичним питанням у сфері суспільних відносин з приводу відновлення земель. Акцентована увага на окремих особливостях суспільних відносин у сфері відновлення земель. Зроблено висновок, що суспільні відносини, які виникають щодо відновлення земель, належать до предмета земельного права.

Ключові слова: відновлення, суспільні відносини, земельні відносини, охорона, предмет земельного права.

Статья посвящена теоретическим вопросам в сфере общественных отношений по поводу восстановления земель. Акцентируется внимание на отдельных особенностях общественных отношений в сфере восстановления земель. Сделан вывод, что общественные отношения, которые возникают по поводу восстановления земель, являются составляющей предмета земельного права.

Ключевые слова: восстановление, общественные отношения, земельные отношения, охрана, предмет земельного права.

The article is devoted to theoretical questions in the field of public relations in connection with the restoration of lands. The attention is paid to certain peculiarities of public relations in the field of land restoration. It is concluded that the public relations that arise in restoring the lands are a component of the subject of land law.

Key words: restoration, public relations, land relations, protection, land reform, subject of land law.

Постановка проблеми. В умовах істотного погіршення якісного стану земель в Україні особливої уваги потребують теоретичні питання у сфері суспільних відносин щодо відновлення земель.

Варто підкреслити, що сьогодні розораність земель понад 54 % земельного фонду України, зокрема на схилах, призвела до порушення екологічно збалансованого співвідношення сільськогосподарських угідь, лісів і водойм, що негативно вплинуло на стійкість агроландшафтів і зумовило значне техногенне навантаження на екологічну сферу [1].

Деградація земель та опустелювання залишаються одними з найбільш серйозних викликів для сталого розвитку країни, які спричиняють істотні проблеми екологічного та соціально-економічного характеру.

У державі нараховується понад 1,1 млн га деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель, які підлягають консервації; 143,4 тис. га порушених земель, які потребують рекультиватії, та 315,6 тис. га малопродуктивних угідь, які потребують поліпшення [1].

Стан дослідження. Правові проблеми відновлення земель є надзвичайно актуальними в сучасних умовах. У контексті вищезазначеного треба виокремити праці вітчизняних науковців, зокрема Н.С. Гавриш, М.А. Дейнеги, П.Ф. Кулинич, А.Л. Місінкевич, М.В. Шульги, проте окремі теоретичні питання у сфері суспільних відносин із приводу відновлення земель потребують подальшого дослідження.

Метою статті є вивчення низки теоретичних питань у сфері суспільних відносин щодо відновлення земель.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що проблеми правових відносин є одними з найбільш складних і дискусійних у юридичній науці. Йдеться про відсутність єдиного погляду щодо визначення правових відносин, їхнього змісту, елементів їхньої структури [2, с. 290].

Науковці переконливо зазначають, що правовідносини виникають у зв'язку з потребою певних суспільних відносин у правовій регламентації [3, с. 183]. Правовідносини «визрівають» у надрах суспільного життя, будучи детермінованими економічними та іншими потребами [3, с. 183].

Доцільно зазначити, що правовідносинам властива певна специфіка. Наприклад, вони виникають, змінюються та припиняються виключно на основі правових норм, що їх породжують і реалізуються через них (йдеться про причинно-наслідковий зв'язок між зазначеними явищами). Суб'єкти правовідносин взаємопов'язані юридичними правами та обов'язками, Правовідносинам притаманний вольовий характер. Ідеться про те, що через правові норми в них відображається державна воля, крім того, правовідносини не можуть виникнути без волевиявлення їхніх учасників. Правовідносини, на відміну від інших відносин, захищаються державою. Правовим відносинам притаманна індивідуалізованість суб'єктів, чітка визначеність їхньої взаємної поведінки, персоніфікація прав та обов'язків [3, с. 184–185].

Тож правовідносини являють собою врегульовані нормами права вольові суспільні відносини, які знаходять вираження через конкретний зв'язок уповноважених і зобов'язаних суб'єктів – носіїв

суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності, та забезпечуються державою [4, с. 374–375].

У теорії права існують різні підстави для класифікації правовідносин. Наприклад, їх поділяють за галузевою ознакою, виокремлюють регулятивні та охоронні. Крім того, розрізняють абсолютні, відносні та загальнорегулятивні правовідносини. Залежно від характеру обов'язків правовідносини поділяють на активні та пасивні; розмежовують прості та складні, довго- та короткотривалі правовідносини [3, с. 185].

Щодо земельних правовідносин, то погляди науковців стосовно їхньої сутності дещо відрізняються.

Наприклад, О.А. Галиновська розглядає земельні правовідносини як урегульовані нормами права суспільні відносини щодо використання землі, яким властиві такі ознаки: впорядкованість, тривалий характер, наділення учасників особливими соціальними ролями стосовно землі [5, с. 12].

Окремі науковці, наголошуючи на тому, що земельні правовідносини є суспільними відносинами, врегульованими нормами земельного права, підкреслюють двояке значення терміна «земельне правовідношення». Наприклад, воно може розглядатися як правовий інститут загальної частини земельного права, а також як теоретико-прикладне поняття, що розкриває механізм дії правової норми щодо окремого випадку регулювання земельних правовідносин [6, с. 155].

С.А. Чаркін, зазначаючи, що правовідношення є результатом дії норм права на суспільні відносини, наполягає на неможливості ототожнення групи норм права, що регулюють якісно однорідні суспільні відносини (правового інституту), та їхнього результату [7, с. 64]. Зокрема, науковець розглядає земельне правовідношення як зовнішній (юридичний) бік суспільних відносин у сфері використання, управління та охорони земель, суб'єкти яких володіють відповідними суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, а їх реалізація гарантована можливістю застосування заходів державного примусу [7, с. 66].

Серед особливостей земельних правовідносин С.А. Чаркін виокремлює такі: домінування імперативного методу правового регулювання, нерівність сторін більшості таких правовідносин; адміністративні акти органів влади як основні юридичні факти, що породжують, змінюють і припиняють земельні правовідносини; застосування використовуваних в інших галузях права заходів захисту суб'єктивних прав, а також заходів відповідальності за невиконання обов'язків, яким у цьому випадку притаманна певна специфіка [7, с. 65–66].

Досить цікавою є позиція О.А. Галиновської щодо тісного зв'язку соціального та правового боку у змісті ознак земельного правовідношення. На підтвердження власної позиції науковець наводить певні судження. Наприклад, земельне правовідношення як соціальна взаємодія завжди вибудовується на основі відповідних прийнятих у суспільстві норм

і правил. Учасники земельних правовідносин виконують встановлені соціальні функції, відстоюють певні соціальні інтереси щодо використання землі. Крім того, відносини між учасниками правовідносин виникають у зв'язку із вживанням наданих землею матеріальних благ, необхідних для задоволення соціальних потреб та інтересів тощо [8, с. 40–41]. Отож реалізація суб'єктивних прав та обов'язків здійснюється на основі правової норми, водночас сутністю та рухомою силою їх реалізації є соціальні інтереси щодо використання землі [8, с. 41].

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Земельного кодексу України земельні відносини – це суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження землею [9]. Варто підкреслити, що зазначене визначення є неповним, оскільки фактично законодавець обмежує предмет земельного права відносинами, які виникають щодо здійснення права власності на землю. Як слушно підкреслюється в юридичній літературі, суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження землею підпадають під ознаки відносин права власності, отже, означене не відтворює сутності земельних відносин і відповідних правовідносин, оскільки співвідноситься з останніми як частина з цілим, тобто у правозастосовній практиці може розглядатися виключно як їхній різновид, не розкриваючи всієї гами інших земельних правовідносин [10, с. 48].

Отже, зазначене визначення не відображає повною мірою сутності земельних відносин, крім того, у зазначеному визначенні відсутній землеохоронний аспект.

Свого часу А.М. Мірошниченком було запропоноване більш досконале визначення земельних відносин як суспільних відносин, пов'язаних із використанням, охороною та відтворенням земель [11, с. 13]. Адже земельні правовідносини, як підкреслює О.О. Погрібний, є суспільними відносинами, що виникають у сфері взаємодії суспільства з навколишнім природним середовищем і врегульовані нормами земельного права [12, с. 55].

Аналогічної позиції дотримується М.В. Шульга. На його думку, земельні правовідносини є суспільними відносинами, що формуються між суб'єктами у сфері належності землі, здійснення прав на землю, використання, відтворення та охорони землі як об'єкта права власності й основного національного багатства та виникають, змінюються й припиняються згідно з приписами земельного права [13, с. 49]. Вчений зазначає, що земельним правовідносинам притаманні такі ж ознаки, які характеризують інші види суспільних відносин, що регулюються нормами права та забезпечуються державною підтримкою й захистом [13, с. 49]. Будучи різновидом соціальних зв'язків між членами суспільства як суб'єктами права з приводу землі чи окремих земельних ділянок і прав на них, вони є результатом їхньої усвідомленої поведінки, спрямованої на реалізацію правових приписів щодо здійснення суб'єктивних прав на землю та виконання суб'єктивних обов'язків [13, с. 49–50].

П.Ф. Кулинич наголошує на наявності нових специфічних ознак земельних правовідносин в умовах завершення земельної реформи. Зокрема, учений розглядає реформування суб'єктно-об'єктного складу, підстає виникнення та змісту земельних правовідносин [14, с. 113].

Суспільним відносинам щодо відновлення земель притаманний вольовий характер, вони пронизують свідомість їхніх учасників, виражають їхню волю, виникають і реалізуються на основі волі хоча б одного з учасників.

Крім того, зазначені відносини забезпечуються заходами державного впливу. До суб'єктів, що порушують відповідні обов'язки щодо відновлення земель, застосовуються заходи державного примусу. Зокрема, Кодексом України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х передбачено настання адміністративної відповідальності за невиконання обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням, не проведення рекультивативних порушених земель (ст. 54) [15].

Важливим є також те, що під час регулювання суспільних відносин, які виникають із приводу відновлення земель, ідеться про домінування імперативного методу правового регулювання, нерівність сторін таких правовідносин.

Підтримуючи позицію О.А. Галиновської щодо тісного зв'язку соціального та правового боку у змісті ознак земельних правовідносин загалом [8, с. 40–41], треба сказати, що така особливість притаманна також відносинам щодо відновлення земель. Як і учасники інших земельних правовідносин, суб'єкти відносин із відновлення земель виконують встановлені соціальні функції, а також відстоюють певні соціальні інтереси щодо раціонального використання, охорони та відновлення земель. Адже шляхом відновлення земель забезпечується реалізація соціальних інтересів щодо отримання суспільством певних благ, наданих землею.

Варто зазначити, що відновлення якісного стану земель повинно здійснюватися в інтересах як окремого власника земельної ділянки, так і суспільства загалом. Адже згідно зі ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Як переконливо зазначає В.В. Носік, суть ознаки землі як національного багатства полягає в тому, що історично природна родючість ґрунтів як одне з об'єктивних джерел виробленої на них абсолютної та додаткової ренти за об'єктивними законами прогресивного розвитку суспільства має належати народів на праві власності та є першоосновою прогресивного розвитку України та інших народів [16, с. 178].

Як констатує І.О. Костяшкін, саме власник, який працює на землі, спроможний забезпечити поєднання економічного ефекту та позитивних екологічних наслідків, включно з якістю ґрунтів та екологічною безпекою, адже в умовах ринкової конкуренції лише якісний стан ґрунтів дасть змогу сільськогосподарському товаровиробнику розраховувати на достатній врожай і конкурентоздатність його продукції [17, с. 49]. При цьому використання конкретної земельної ділянки зобов'язує товаровиробника вкладати кошти в покращення обробітку ґрунтів, забезпечувати сівозміни, підвищувати якість ґрунту, що забезпечить йому ведення рентабельного бізнесу [17, с. 49].

Суспільний інтерес у земельному праві полягає, перш за все, у збереженні та відновленні землі як умови та місця життєдіяльності людини, основного національного багатства, джерела сільськогосподарської продукції та гарантії економічної та продовольчої безпеки в державі [17, с. 31–32].

Висновки. Отже, суспільні відносини, які виникають із приводу відновлення земель, є самостійною складовою земельних відносин, а тому належать до предмета земельного права. Зазначеним відносинам притаманні певні специфічні ознаки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними: постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 413. Офіційний вісник України. 2017. № 51. Ст. 1569.
- Лазарев В.В., Липень С.В. Теория государства и права: учебник для ВУЗов. Москва: «Спарк», 1998. 448 с.
- Теория государства и права: учебник / Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. Москва: «Юристъ», 2004. 245 с.
- Скаун О.Ф. Теория государства и права: учебник. Харьков: «Консум», 2000. 704 с.
- Галиновская Е.А. Теоретические и методологические проблемы земельных правоотношений: монография. Москва: Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации, юридическая фирма «Контракт», 2009. 320 с.
- Ерофеев Б.В. Земельное право России: учебник. Москва: «Юрайт-Издат», 2007. 655 с.
- Чаркин С.А. Земельные правоотношения как межотраслевая правовая категория: монография. Москва: «Юрайт», 2012. 237 с.
- Галиновская Е.А. Земельное правоотношение как социально-правовое явление: монография. Москва: Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации: ИНФРА М, 2015. 272 с.
- Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 1389-ХІV. Офіційний вісник України. 2001. № 46. Ст. 2038.
- Андрейцев В.І. Земельні правовідносини за чинним земельним кодексом України: міфи та реальність. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2005. Вип. 68. С. 47–51.
- Мірошниченко А.М. Земельне право України: навч. посібник. Київ: «Алерта», 2012. 392 с.
- Погрібний О.О. Джерела земельного права та земельні правовідносини. Земельне право України: підручник / За ред. О.О. Погрібного та І.І. Каракаша. Київ: «Істина», 2009. С. 41–63.
- Шульга М.В. Земельні правовідносини. Земельне право: підручник / за ред. М.В. Шульги. Харків: «Право», 2013. С. 49–62.
- Кулинич П.Ф. Земельні правовідносини в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 3. С. 111–113.

15. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х. Відомості Верховної Ради України. 1984. № 51. Ст. 1122.
16. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: монографія. К.: «Юрінком Інтер», 2006. 544 с.
17. Костяшкін І.О. Проблеми правового забезпечення соціальної функції права власності на землю в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.06. Київ, 2016. 452 с.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія

ПРАВО

Випуск 52

Том 2

Ужгород-2018

*Журнал включено до переліку наукових фахових видань,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з юридичних дисциплін
(Постанова Президії ВАК України № 205/5 від 08 червня 2005 р.;
проведено перереєстрацію видання, Постанова Президії ВАК України № 105/3 від 08 липня 2009 р.;
проведено повторну перереєстрацію видання,
Наказ МОН України № 793 від 04 липня 2014 р. (додаток № 8).*

*Науковий вісник включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: Бисага Ю.М. – д.ю.н., професор
Заст. гол. редактора: Бєлов Д.М. – д.ю.н., професор
Відповідальний секретар: Рогач О.Я. – д.ю.н., професор
Члени редколегії: Бєдь В.В. – д.ю.н., професор
Бисага Ю.Ю. – к.ю.н., доцент
Білаш О.В. – доктор теології, к.ю.н., доцент
Бобровник С.В. – д.ю.н., професор
Булеца С.Б. – д.ю.н., доцент
Віхляєв М.Ю. – д.ю.н., доцент
Гайнішова Едіта – доктор права, доктор філософії (Словацька Республіка)
Гарагонич О.В. – к.ю.н., доцент
Головко К.В. – к.ю.н., доцент
Гомонай В.В. – к.ю.н., доцент
Греца Я.В. – к.ю.н., доцент
Громовчук М.В. – к.ю.н., доцент
Дела Мирослав – д.ю.н. (Республіка Польща)
Дзера О.В. – д.ю.н., професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України
Дрозд О.Ю. – д.ю.н., доцент
Жежихова Мартина – к.ю.н., доцент (Словацька Республіка)
Ковач Юліус – д.ю.н., професор (Словацька Республіка)
Колодій А.М. – д.ю.н., професор
Лазур Я.В. – д.ю.н., професор
Лемак В.В. – д.ю.н., професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України
Ленгер Я.І. – к.ю.н., доцент
Марцеляк О.В. – д.ю.н., професор
Мраз Станіслав – д.ю.н., професор (Словацька Республіка)
Палінчак М.М. – д.п.н., професор
Петришин О.В. – д.ю.н., професор, академік Національної академії правових наук України
Рогач Іван – к.ю.н., доцент (Словацька Республіка)
Семерак О.С. – к.ю.н., професор
Севрюков О.П. – д.ю.н., професор (Російська Федерація)
Сідак М.В. – д.ю.н., професор
Скрипнюк О.В. – д.ю.н., професор, академік Національної академії правових наук України
Станіш Пьотр – доктор права, професор (м. Люблін, Республіка Польща)
Ступник Я.В. – к.ю.н., доцент
Фазикош В.Г. – к.ю.н., професор
Чечерський В.І. – к.ю.н., доцент
Ярема В.І. – д.е.н., професор

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет», протокол № 10 від 30.10.2018 року.**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 21500-11300Р,
видане Державною реєстраційною службою України 24.11.2014 р.

Офіційний сайт видання: www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua